

TRIỂN VỌNG VAI TRÒ TRUNG TÂM CỦA ASEAN TRONG THẬP NIÊN TỚI

LÊ PHƯƠNG HÒA*

Tóm tắt: Vai trò trung tâm của ASEAN được hình thành trên nền tảng đoàn kết của các quốc gia Đông Nam Á và nỗ lực thiết lập các khuôn khổ hợp tác đa phương với các cường quốc. Bắt đầu từ thập niên 1990 và được định hình rõ rệt vào đầu thế kỷ XXI, vai trò này thể hiện ở khả năng khởi xướng, kết nối và điều hòa lợi ích an ninh, phát triển giữa các nước thành viên cũng như với các đối tác bên ngoài. Tuy nhiên, trong thập niên tới, do những hạn chế nội tại của khối và tính phức tạp của môi trường địa - chính trị toàn cầu, nhiều khả năng ASEAN sẽ tập trung vào việc đóng vai trò cầu nối đối thoại và xây dựng lòng tin hơn là dẫn dắt hay đưa ra quyết sách giải quyết xung đột. Trong bối cảnh đó, với tư cách là một thành viên của khối, Việt Nam cần chủ động củng cố đoàn kết nội khối, kiên trì theo đuổi “Phương cách ASEAN”, đồng thời tận dụng hiệu quả các diễn đàn khu vực để bảo vệ chủ quyền, thúc đẩy kết nối chiến lược và phát triển bền vững.

Từ khóa: ASEAN, vai trò trung tâm, Đông Nam Á, hợp tác, Việt Nam

Lĩnh vực nghiên cứu: Chính trị - an ninh

Abstract: ASEAN’s central role has been built on the basis of solidarity among the Southeast Asian nations and their efforts to establish multilateral cooperation frameworks with major powers. Emerging in the 1990s and becoming more clearly defined in the early twenty-first century, this role has been reflected in ASEAN’s ability to initiate, connect, and reconcile security and development interests among its member states as well as between ASEAN and external partners. However, in the coming decade, due to internal constraints within the bloc and the complexity of the global geopolitical environment, ASEAN is more likely to focus on serving as a bridge for dialogue and trust-building rather than leading or making decisions to resolve conflicts. In this context, as a member of ASEAN, Vietnam needs to proactively strengthen intra-bloc unity, consistently uphold the “ASEAN Way,” and effectively utilize regional forums to safeguard sovereignty, enhance strategic connectivity, and promote sustainable development.

Keywords: ASEAN, central role, Southeast Asia, cooperation, Vietnam

(Ngày nhận bài: 15/11/2025; ngày gửi phản biện: 20/11/2025; ngày duyệt bài: 5/12/2025)

1. Mở đầu

Những thập niên gần đây, vai trò trung tâm của Hiệp hội Các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) trong cấu trúc khu vực không ngừng được nhấn mạnh như là một mục tiêu,

* TS., Viện Nghiên cứu Châu Á - Thái Bình Dương, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam
Email: lephuonghoa2002@gmail.com

nguyên tắc, động lực và thành quả hoạt động của ASEAN. Vai trò này không chỉ bắt nguồn từ yếu tố địa lý tự nhiên, mà quan trọng hơn còn là yếu tố địa chính trị, kinh tế chiến lược của Đông Nam Á và tổ chức ASEAN, nơi có sự đan xen lợi ích an ninh và phát triển giữa các nước ASEAN, giữa ASEAN với các đối tác bên ngoài, nơi ASEAN có thành công lớn trong việc thống nhất, duy trì quan hệ hòa bình giữa các nước thành viên, phát triển năng động và thúc đẩy liên kết cộng đồng khu vực, được các đối tác bên ngoài thừa nhận, tôn trọng và mong muốn hợp tác¹.

Vai trò trung tâm của ASEAN không tự có hay được sinh ra cùng thời điểm thành lập ASEAN, mà được tạo dựng trong quá trình phát triển của tổ chức này. Ra đời vào năm 1967 với Tuyên bố Bangkok, ASEAN đã có nhiều nỗ lực trong việc tạo dựng các khuôn khổ, cơ chế hợp tác giữa các nước thành viên và giữa ASEAN với các đối tác bên ngoài. Ví dụ như vào năm 1971, khi hình thành Tam giác chiến lược Mỹ - Trung - Xô, ASEAN đưa ra *Tuyên bố về Khu vực hòa bình, tự do và trung lập (ZOPFAN)*, nhấn mạnh việc ASEAN không muốn chọn bên, qua đó hạn chế sự can thiệp từ bên ngoài, thúc đẩy hòa bình và quyền tự do của các dân tộc. Tiếp đó, khi Việt Nam thống nhất, chiến tranh Đông Dương kết thúc và Mỹ rút dần lực lượng quân sự tại khu vực, trong đó có việc Tổ chức Hiệp ước Đông Nam Á (SEATO) trên đà giải thể (chính thức giải tán vào năm 1977), ASEAN đưa ra *Tuyên bố về sự hòa hợp ASEAN* hay gọi là *Tuyên bố Bali I* và thông qua *Hiệp ước Thân thiện và Hợp tác Đông Nam Á (TAC)* vào ngày 24 tháng 2 năm 1976 tại Bali, Indonesia. Có thể nói, sự ra đời của TAC là một bước tiến lớn, bước đầu thể chế hóa các mục tiêu và phương thức hoạt động của ASEAN. Đây là lần đầu tiên ASEAN có một bộ quy tắc không chỉ để điều chỉnh quan hệ giữa các nước Đông Nam Á, mà còn điều chỉnh quan hệ giữa các nước Đông Nam Á và các nước, thực thể ngoài khu vực². Tuy nhiên, trong Tuyên bố Bangkok 1967 và Tuyên bố Bali 1976 chưa đề cập nội dung về quan hệ đối ngoại, cho dù ASEAN đã thiết lập quan hệ đối thoại với một số đối tác trước đó. Đến năm 1987, Hiệp ước TAC lần đầu tiên được sửa đổi, trong đó có điều khoản mở cửa cho các quốc gia bên ngoài Đông Nam Á gia nhập.

Từ đầu thập niên 1990, khi Chiến tranh Lạnh kết thúc, ASEAN bước vào giai đoạn mới của hội nhập khu vực. Ngoài việc thiết lập các cơ chế liên kết kinh tế và kết nạp thành viên mới, hoàn thành thống nhất khu vực, đưa ASEAN trở thành tổ chức quy tụ toàn bộ 10 quốc gia Đông Nam Á, ASEAN còn chú trọng tạo dựng các cơ chế hợp tác an ninh đa phương. Cùng với TAC, những cơ chế hợp tác song phương như ASEAN+1

---

¹ Shintaro Hamanaka, "Understanding ASEAN Centrality: Comparative Analysis of 'Core' and 'Hub' Strategies", *Asia & the Pacific Policy Studies* (first published January 12, 2025): e70006.

² Điều 2 của hiệp ước này quy định các nguyên tắc cơ bản mà các quốc gia tham gia ký kết phải tuân thủ. Xem thêm: Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), "Rules of Procedure of the High Council of the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia," *ASEAN*, Adopted 23 July 2001, Hanoi, Vietnam, <https://asean.org/rules-of-procedure-of-the-high-council-of-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia/>, truy cập ngày 9/11/2025.

và đa phương như ARF, ASEAN+3, EAS của ASEAN ra đời trong khoảng 15 năm sau Chiến tranh Lạnh đã tạo ra bước đột phá cho sự định hình vai trò trung tâm của ASEAN trong quan hệ quốc tế ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Điều này được ghi rõ và khẳng định trong Hiến chương ASEAN được thông qua năm 2007 và có hiệu lực từ năm 2008, theo đó ASEAN “duy trì vai trò trung tâm và chủ động của ASEAN như một động lực chủ chốt trong quan hệ và hợp tác với các đối tác bên ngoài trong một cấu trúc khu vực mở, minh bạch và thu nạp” (Điều 1.15) và ASEAN “giữ vững vai trò trung tâm của ASEAN trong các quan hệ về chính trị, kinh tế, văn hóa và xã hội với bên ngoài, đồng thời vẫn duy trì tính chủ động, hướng ra bên ngoài, thu nạp và không phân biệt đối xử” [Điều 2, khoản (m)]³. Có thể nói, việc thể chế hóa các mục tiêu, nguyên tắc hoạt động của ASEAN, trong đó xác định vai trò trung tâm, tính chủ động và hướng ngoại là sự đổi mới có tính bước ngoặt về nhận thức và hành động chiến lược của ASEAN trong tiến trình khẳng định mình như một thực thể có quyền lực, có quyết tâm và trách nhiệm trong việc duy trì hòa bình, thúc đẩy hợp tác, liên kết khu vực và từng bước tự chủ chiến lược trong quan hệ quốc tế.

Vai trò trung tâm của ASEAN bắt nguồn từ nhận thức chiến lược về vị thế và mục tiêu của khối. ASEAN sớm nhận thấy Đông Nam Á là khu vực có vị trí địa chính trị quan trọng, khó tránh khỏi cạnh tranh ảnh hưởng giữa các cường quốc, trong khi phần lớn các nước thành viên là các quốc gia nhỏ, đang phát triển, cần hợp lực và tranh thủ ngoại lực để phát triển. ASEAN không có tham vọng trở thành một thế lực đối trọng, mà hướng đến việc dung hòa lợi ích các bên, nhất là các nước lớn, nhằm duy trì hòa bình và thúc đẩy hợp tác cùng phát triển. Chính nhận thức này khiến các đối tác bên ngoài sẵn sàng tham gia vào các cơ chế do ASEAN khởi xướng và dẫn dắt. Ngay từ khi thành lập, ASEAN đã chủ động mở rộng quan hệ với các nước lớn, theo đuổi chính sách đối ngoại đa phương hóa, đa dạng hóa, đồng thời linh hoạt áp dụng các chiến lược cân bằng, phòng ngự nước đôi và đôi khi là phù thịnh cho phù hợp với bối cảnh⁴.

Như vậy, vai trò trung tâm của ASEAN được hình thành và gia tăng gắn liền với sự phát triển của ASEAN. Sự thống nhất và liên kết khu vực của 11 quốc gia Đông Nam Á theo thể thức cộng đồng và nhất là việc ASEAN nỗ lực tạo dựng các khuôn khổ, cơ chế hợp tác đa phương, song phương với các đối tác bên ngoài, trước hết là với các nước lớn ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, là những nhân tố chính tạo nên vai trò trung tâm của ASEAN. Quá trình này diễn ra mạnh mẽ từ thập niên 90 của thế kỷ XX và được định hình từ nửa sau thập niên đầu thế kỷ XXI.

³ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), “The ASEAN Charter,” *ASEAN Secretariat*, Singapore, 2007, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/2007-ASEAN-Charter-1.pdf>, truy cập ngày 9/11/2025.

⁴ Khaw, Guat Hooh, “The Evolution of ASEAN, 1967-1975”, in *The ASEAN Reader* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS), 1992), 38-41; Trần Khánh (chủ biên), *Liên kết ASEAN trong bối cảnh toàn cầu hóa* (Hà Nội: NXB Khoa học xã hội, 2002), tr. 10-18.

2. Cơ hội và thách thức đối với vai trò trung tâm của ASEAN

2.1. Cơ hội

Về cơ hội, nhìn từ nội khối ASEAN đã tạo dựng được nền tảng vững chắc về thể chế thông qua các khuôn khổ mang tính chính trị - pháp lý như TAC, Hiến chương ASEAN và Cộng đồng ASEAN để điều chỉnh mối quan hệ giữa các thành viên ASEAN và giữa ASEAN với bên ngoài. Bên cạnh đó, vị thế kinh tế của ASEAN ngày càng tăng, hiện là một điểm sáng về tăng trưởng và thu hút đầu tư, với GDP trung bình tăng khoảng 4,5% trong những năm gần đây. Năm 2024, khu vực có gần 690 triệu dân, GDP hơn 3.900 tỷ USD và thu nhập bình quân đầu người trên 5.200 USD; đến năm 2030, khoảng 60% dân số được dự báo sẽ thuộc tầng lớp trung lưu⁵. Đây là nền tảng vững chắc để ASEAN duy trì sức nặng trong các quyết sách khu vực. ASEAN cũng đã tổng kết *Tầm nhìn ASEAN 2025* và thông qua *Tầm nhìn ASEAN 2045: Tương lai chung của chúng ta* tại Kuala Lumpur, Malaysia vào ngày 26/5/2025 với bốn chiến lược về chính trị - an ninh, kinh tế, văn hóa - xã hội và kết nối nhằm định hướng cho giai đoạn tiếp theo, tiếp tục củng cố tính thể chế và sự gắn kết nội khối. Việc thông qua *Tầm nhìn ASEAN 2045* mở ra cơ hội xây dựng một cộng đồng tự cường, sáng tạo và năng động. ASEAN đang triển khai chiến lược 5 năm mới (2026-2030) nhằm đẩy mạnh hội nhập kinh tế thông qua chuẩn hóa quy chuẩn thương mại, tăng cường kết nối tài chính và phát triển chuỗi cung ứng bền vững. Đây là cơ sở để ASEAN tiếp tục hoàn thiện cộng đồng của mình.

Bên cạnh đó, ASEAN cũng đã từng bước củng cố sự đoàn kết nội khối, nhất là trong ứng phó với các vấn đề nhạy cảm của khu vực. Vào năm 2020, ASEAN dưới sự chủ trì của Việt Nam đã đạt được sự đồng thuận trong vấn đề Biển Đông, trong đó lần đầu tiên ASEAN có các tuyên bố chung đề cập một cách rõ ràng rằng việc giải quyết tranh chấp Biển Đông, trong đó có việc soạn thảo và thông qua Bộ Quy tắc ứng xử Biển Đông (COC), phải phù hợp với luật pháp quốc tế, trong đó có Công ước của Liên hợp quốc về Luật Biển năm 1982 (UNCLOS 1982)⁶. Nội dung này tiếp tục được tái khẳng định trong tuyên bố chung của những năm sau, góp phần nâng cao vị thế và uy tín của ASEAN trong việc xử lý các mâu thuẫn, xung đột khu vực⁷. Chính điều này đã góp phần làm tăng vị thế, sức mạnh của ASEAN trong việc hóa giải các mâu thuẫn, xung đột đang nổi lên ở khu vực. Đáng chú ý, tháng 9/2023, ASEAN lần đầu tổ chức cuộc tập trận hải quân chung tại vùng biển phía Nam Biển Đông dưới sự chủ trì của Indonesia,

⁵ Harinderan, K., “2024 Year Ahead: Green Shoots in a Fragmented World,” *Maybank Research*, December 14, 2023, <https://www.businesstoday.com.my/2023/12/14/2024-year-ahead-green-shoots-in-a-fragmented-world-maybank-research/>.

⁶ Võ Xuân Vinh, “Kết quả và những nỗ lực của Việt Nam trong việc đảm nhận vai trò Chủ tịch ASEAN năm 2020”, *Tạp chí Cộng sản*, 957 (tháng 1, 2021): 108-109.

⁷ “Việt Nam tiếp tục khẳng định vai trò thông qua Hội nghị ASEAN 38 và 39”, *Vietnam News Agency (VNA)*, <https://vietnam.vnanet.vn/vietnamese/viet-nam-tiep-tuc-khang-dinh-vai-tro-thong-qua-hoi-nghi-asean-38-va-39/500810.html>, truy cập ngày 9/11/2025.

không có sự tham gia của bất kỳ cường quốc phương Tây nào⁸. Trong tình hình địa chính trị phức tạp và bất ổn hiện nay, động thái này thể hiện rõ tính độc lập, tự chủ và trung lập của ASEAN, cũng như mong muốn duy trì hòa bình và ổn định lâu dài ở Đông Nam Á.

Với bên ngoài, ASEAN đang tiếp tục duy trì và củng cố vai trò trung tâm trong cấu trúc khu vực. Điều này được thể hiện bằng việc ASEAN không ngừng mở rộng và nâng cấp, làm sâu sắc hơn quan hệ với tất cả các đối tác trong cơ chế ASEAN+1 và trong các diễn đàn đa phương mà ASEAN tạo lập và tham gia như ARF, EAS, ASEAN+3, ADMM+, Diễn đàn biển ASEAN..., kiên trì theo đuổi chiến lược đa phương hóa, đa dạng hóa các mối quan hệ, cân bằng chiến lược với các nước lớn⁹. Cụ thể là những năm gần đây, ASEAN tăng cường mở rộng quan hệ đối tác chiến lược toàn diện với hầu hết các cường quốc hàng đầu thế giới như Trung Quốc (2021), Mỹ (2022), Nhật Bản (2023), Ấn Độ (2023), với các nước quan trọng khác như Pháp (đối tác phát triển vào năm 2000), Anh (đối tác toàn diện vào năm 2021), Canada (đối tác chiến lược vào năm 2023), Hàn Quốc (đối tác chiến lược toàn diện vào năm 2024)... Chính việc nâng cấp quan hệ trên đã giúp ASEAN bước đầu vượt qua thế “kẹt” từ sự gia tăng cạnh tranh, có xu hướng đối đầu giữa các nước lớn, nhất là cặp quan hệ Mỹ - Trung, góp phần duy trì vai trò trung tâm của ASEAN trong cấu trúc khu vực. Điều này được thể hiện một phần trong “Tài liệu về Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” (AOIP, 2019), trong đó ASEAN vừa hoan nghênh chiến lược “Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương tự do và mở” (FOIP) của Mỹ, nhưng nhấn mạnh rằng ASEAN muốn “một khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương đối thoại và hợp tác thay vì đối đầu”, muốn tất cả các đối tác và bạn bè, đặc biệt là các nước lớn, cùng tham gia hợp tác, cạnh tranh lành mạnh. Tài liệu này cũng nhấn mạnh “vai trò trung tâm của ASEAN là nguyên tắc nền tảng để thúc đẩy hợp tác trong khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” và ASEAN tập trung “củng cố và tối ưu hóa các cơ chế do ASEAN dẫn dắt, trong đó có EAS, ASEAN +1, ARF, ADMM + cùng với nhiều cơ chế khác”¹⁰. Nhờ vậy, ASEAN đã xử lý một cách hài hòa mối quan hệ với Mỹ, Ấn Độ, Nhật Bản - những đối tác chiến lược an ninh - quân sự hàng đầu của ASEAN, cũng như quan hệ với Trung Quốc - đối tác thương mại số một của ASEAN. AOIP được coi là công cụ then chốt giúp ASEAN bảo vệ lợi ích tập thể và duy trì vị thế “trái tim” của cấu trúc khu vực. AOIP tạo ra khuôn khổ để ASEAN thúc đẩy hợp tác

⁸ “ASEAN lần đầu tập trận chung ở Biển Đông”, *Báo Người Lao Động*, ngày 9/6/2023, <https://nld.com.vn/thoi-su-quoc-te/asean-lan-dau-tap-tran-chung-o-bien-dong-20230609103303004.htm>, truy cập ngày 9/11/2025.

⁹ Trần Khánh và Trần Lê Minh Trang, “Vị thế của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á và vai trò của Việt Nam trong bối cảnh mới”, *Tạp chí Công sản*, ngày 15/6/2024, https://www.tapchiconsan.org.vn/web/guest/the-gioi-van-de-su-kien/-/2018/932703/view_content, truy cập ngày 9/11/2025.

¹⁰ Hoàng Thị Hà, “Quan điểm của ASEAN về Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương: Bình mới rượu cũ?”, *Nghiên cứu Quốc tế*, ngày 20/7/2019, <https://nghienccuquocte.org/2019/07/20/quan-diem-cua-asean-ve-an-do-duong-thai-binh-duong/>, truy cập ngày 9/11/2025.

trong các lĩnh vực ưu tiên như hàng hải, kết nối, và phát triển bền vững, thay vì rơi vào vòng xoáy đối đầu giữa các cường quốc.

Trong bối cảnh cạnh tranh giữa các nước lớn, đặc biệt là Mỹ - Trung, ngày càng gay gắt, ASEAN có cơ hội khẳng định vai trò là “cầu nối” và “trung hòa” giữa các cường quốc. Các cường quốc vẫn khẳng định sự coi trọng vai trò trung tâm của ASEAN trong các chiến lược Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương của họ, tạo không gian cho ASEAN đa phương hóa và cân bằng quan hệ đối ngoại. Dù đối mặt với nhiều thách thức địa chính trị, ASEAN vẫn có những “cơ hội kép” để củng cố vai trò trung tâm thông qua việc chứng minh giá trị chiến lược thực chất trong cả kinh tế lẫn an ninh

2.2. Thách thức

Bên cạnh những cơ hội, ASEAN hiện đang đối mặt với nhiều thách thức cả từ bên trong lẫn bên ngoài. Ở bên trong, ASEAN vẫn chưa khắc phục được điểm yếu của mình như thương mại nội khối ít được cải thiện, chưa bao giờ vượt quá 25% và đang có chiều hướng suy giảm. Các nguồn đầu tư nước ngoài vào các nước ASEAN không đồng đều, chủ yếu vào Singapore và một vài nước khác, trong đó có Việt Nam. Phương thức hợp tác của ASEAN vẫn là phương thức liên chính phủ và ra quyết định theo nguyên tắc đồng thuận, chưa áp dụng “phương thức cộng đồng”... Điều đáng chú ý là ASEAN vẫn còn thiếu sự đoàn kết nội bộ, nhất là về các vấn đề liên quan đến an ninh và chính trị như vấn đề Biển Đông, Myanmar và gần đây là tranh chấp biên giới giữa Campuchia và Thái Lan.

ASEAN nói chung, vai trò trung tâm của ASEAN nói riêng đang chịu sức ép từ môi trường địa chính trị, kinh tế phức tạp, nhất là từ sự cạnh tranh, phân tách Mỹ - Trung, Mỹ/phương Tây - Nga bằng các luật chơi mới của mình. Bên cạnh đó, cạnh tranh quyền lực và mô hình phát triển giữa Mỹ, Trung Quốc và Nga tiếp tục tạo ra chia rẽ tiềm ẩn¹¹. Các nước lớn tuy thừa nhận vai trò trung tâm của ASEAN, nhưng cũng muốn lôi kéo ASEAN về phía mình, trong đó có sự phân hóa, gây sức ép với ASEAN và các nước thành viên trên một số vấn đề có lợi ích chiến lược như an ninh-quân sự và kinh tế. Điều này đang tạo ra thách thức lớn đối với sự đoàn kết và phát triển của ASEAN. Trung Quốc và Mỹ, hai đối tác thương mại hàng đầu của ASEAN, cạnh tranh, áp đặt các lệnh trừng phạt hay tiến hành chiến tranh thương mại, công nghệ với nhau đang tạo ra sự khó xử với ASEAN. Vì mục tiêu địa chính trị, Mỹ và Trung Quốc có thể gây thêm sức ép mạnh hơn đối với hàng hóa xuất khẩu của các nước ASEAN... Điều này có thể làm cho thương mại của ASEAN suy giảm, nhất là về xuất khẩu và thu hút đầu tư nước ngoài. Cùng với đó, cạnh tranh về quyền lực, ưu thế về quân sự, giá trị tư tưởng chính trị, mô

---

¹¹ Francis Mark A. Quimba and Mark Anthony A. Barral, “ASEAN Centrality amid Increasing Global Multipolarity”, *PIDS Discussion Paper Series*, No. 2024-38 (Quezon City: Philippine Institute for Development Studies [PIDS], 2024).

hình phát triển giữa các nước lớn, trước hết là giữa Mỹ, Trung Quốc và Nga cũng đang tiếp tục là những thách thức lớn. Vì lợi ích cục bộ, có thể một số nước thành viên sẽ có thỏa thuận riêng lẻ với các nước lớn. Điều này được chứng minh khá rõ trong vấn đề Biển Đông và trong cuộc chiến Nga - Ukraine. Hơn nữa, sự phân mảnh theo “phe trục”, nhóm lợi ích giữa các nước đang có chiều hướng gia tăng, trong đó có cả công nghệ - kỹ thuật số, đang tạo ra những thách thức mới đối với sự hài hòa, cân bằng chiến lược trong quan hệ với các nước lớn, trước hết là Mỹ và Trung Quốc.

Ngoài ra, sự gia tăng cạnh tranh địa chính trị giữa các nước lớn cũng làm tăng sự nhạy cảm ở các điểm nóng trong khu vực như vấn đề Biển Đông, nguồn nước sông Mekong, kéo theo hệ lụy là làm tăng chạy đua vũ trang và làm xói mòn quan hệ hữu nghị láng giềng và hợp tác giữa các nước ASEAN. Xu hướng trên khiến nhiều nước ASEAN phải tăng chi phí quốc phòng, làm ảnh hưởng đến phát triển và hội nhập kinh tế. Điều này đang tác động mạnh mẽ đến tính tương đối độc lập, trung lập và tự chủ chiến lược của ASEAN trong quan hệ với các nước lớn, cụ thể là đến chiến lược cân bằng ảnh hưởng mà ASEAN đang theo đuổi. Cùng với đó, sự bùng nổ của Cách mạng công nghệ 4.0, nhất là công nghệ viễn thông và trí tuệ nhân tạo cũng gây sức ép đối với an ninh và phát triển của ASEAN, nhất là an ninh mạng và chuyển đổi số, bởi các nước ASEAN còn thiếu nguồn lực trong lĩnh vực này. Quá trình và xu hướng trên có thể làm suy giảm vai trò của ASEAN nói chung, vai trò trung tâm của ASEAN nói riêng trong cấu trúc khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương.

3. Triển vọng về vai trò trung tâm của ASEAN trong thời gian tới

Như đã đề cập ở trên, vai trò trung tâm của ASEAN được hình thành gắn liền với sự phát triển của ASEAN. Xét về cả cơ sở lý thuyết và thực tiễn thì Cộng đồng ASEAN đang là một kiểu liên kết khu vực mang tính lai ghép giữa hiệp hội khu vực và cộng đồng khu vực. Sự thiếu ràng buộc về mặt pháp lý trong việc thực hiện cam kết mang tính chính trị và hợp tác liên chính phủ được biểu hiện khá rõ trong Hiến chương ASEAN, cho dù văn kiện này đã tạo ra tính chính danh, hệ thống các khuôn khổ, mục tiêu, nguyên tắc hợp tác, hoàn thiện bộ máy của tổ chức này. Trên thực tế, từ khi tuyên bố hình thành Cộng đồng ASEAN vào năm 2015 cho đến nay, liên kết kinh tế của ASEAN chỉ dừng lại như một FTA+, chưa tạo thành một thị trường chung. Hợp tác chính trị - an ninh chủ yếu ở mức độ như một diễn đàn đối thoại, tham vấn an ninh, chưa có kênh ra quyết sách chung có tính ràng buộc về mặt pháp lý để giải quyết các vấn đề an ninh khu vực đang nổi lên. Trong khi đó, các mục tiêu và cách thức tiến hành hợp tác văn hóa - xã hội khá giống một bộ khung các chỉ số, tiêu chí, chương trình hành động phát triển văn hóa - xã hội của Liên hợp quốc và phát triển con người, xã hội của hầu hết các quốc gia. Hơn nữa, ASEAN còn thiếu sự đoàn kết, khác biệt về mục tiêu ưu tiên... Như vậy, ít nhất trong thập niên tới, ASEAN chưa thể trở thành thị trường chung,

cũng như một cộng đồng chính trị - an ninh có thể đưa ra quyết sách chung để giải quyết các vấn đề an ninh. Còn mục tiêu xây dựng một bản sắc chung về văn hóa - xã hội cho ASEAN nói chung vẫn còn xa. Chính vì yếu tố nội tại này cùng với sự bất lợi từ môi trường quốc tế, nhất là sự leo thang xung đột địa chính trị, kinh tế Mỹ - Trung và chiến tranh ở Ukraine chưa có hồi kết, nên cộng đồng ASEAN trong thập niên tới khó có thể bứt phá trong liên kết khu vực theo hướng khu vực hóa như củng cố vị thế quyền lực của mình trên trường quốc tế.

Như vậy, có thể sơ bộ kết luận rằng, ít nhất trong thập niên tới, Cộng đồng ASEAN sẽ không có những biến đổi lớn về tầm nhìn và thực tiễn liên kết khu vực. ASEAN vẫn là một tổ chức liên chính phủ, hợp tác với nhau để thúc đẩy kết nối kinh tế và xã hội, đối thoại về an ninh và là một công cụ, phương tiện tập thể quan trọng để góp phần thúc đẩy liên kết kinh tế, củng cố quan hệ hữu nghị láng giềng và hạn chế những tác động tiêu cực từ bên ngoài đối với nền độc lập, chủ quyền và an ninh quốc gia của mỗi nước thành viên. Thực trạng và xu hướng trên của ASEAN bị tác động hay chế định bởi tính liên kết lỏng lẻo và thỏa hiệp, sự khác biệt về thể chế chính trị, trình độ phát triển kinh tế và sự lựa chọn mô hình lai ghép giữa hiệp hội và cộng đồng. Bên cạnh đó, môi trường cạnh tranh quốc tế không thuận lợi, nhất là sự chia rẽ, phân mảnh của hệ thống thế giới theo phe, trục, sự suy giảm của chủ nghĩa đa phương cũng làm hạn chế phần nào tính chủ động, cởi mở, bao trùm và không phân biệt đối xử vốn được xem là nền tảng của ASEAN.

Tương tự xu hướng phát triển của ASEAN, tính trung tâm và vai trò trung tâm của ASEAN phụ thuộc vào cả yếu tố đối nội và đối ngoại. Tuy nhiên, vai trò hay chính xác hơn là vị thế quyền lực của ASEAN trong quan hệ quốc tế phụ thuộc vào ba yếu tố chính sau: (i) ASEAN trong thời gian tới có xử lý tốt hay hài hòa tương đối được mối quan hệ giữa lợi ích quốc gia và lợi ích khu vực hay không; (ii) ASEAN làm thế nào để hài hòa lợi ích, chơi được với tất cả các nước lớn dựa trên nguyên tắc, luật chơi của mình; (iii) ASEAN làm cách nào để tạo dựng và gắn kết lợi ích với các nước lớn, nhất là trong việc xây dựng các chương trình nghị sự, hợp tác chung, được các nước trong và ngoài khối chấp nhận, cùng hành động. Điều quan trọng nhất để mở khóa vấn đề trên là ASEAN phải trở thành một khối đoàn kết, kiên trì theo đuổi chiến lược không chọn bên, duy trì nguyên tắc mà TAC và Hiến chương ASEAN đã đề ra.

Căn cứ vào thực tại, xét trên phương diện mô hình, thể chế hợp tác và vai trò trung tâm, trong thập niên tới, vai trò trung tâm của ASEAN có thể diễn ra theo ba kịch bản sau:

Kịch bản thứ nhất, vai trò trung tâm của ASEAN vẫn giữ như hiện nay. Cụ thể là các cơ chế hợp tác như ASEAN+1, ASEAN+3, EAS, ADMM+, AMF... tiếp tục có vai trò quan trọng trong thúc đẩy hợp tác đa phương và song phương với các đối tác bên ngoài,

nhưng chưa thể dẫn dắt hay là lực kéo chính của quá trình hợp tác, liên kết ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Ngoài lĩnh vực kinh tế và các cơ chế trên, ASEAN chỉ đóng vai trò kết nối các nỗ lực hợp tác, là nơi tổ chức đối thoại, tham vấn, xây dựng lòng tin, chưa thể đưa ra các quyết sách giải quyết các mâu thuẫn, xung đột.

Kịch bản thứ hai, vai trò trung tâm của ASEAN có bước đột phá lớn, ASEAN có tiếng nói quan trọng trong việc đưa ra các quyết sách giải quyết xung đột. Kịch bản này khó diễn ra do sự hạn chế nội tại của ASEAN và môi trường quốc tế, nhất là sự chia rẽ, phân mảnh của hệ thống thế giới. ASEAN khó có sự hài hòa lợi ích giữa quốc gia và khu vực như ở Cộng đồng châu Âu do sự khác biệt về trình độ phát triển kinh tế, chế độ chính trị và cách tiếp cận về an ninh. Cùng với đó, tính liên kết lỏng lẻo và thỏa hiệp, thiếu chế tài pháp lý được thể hiện rõ trong các nguyên tắc hoạt động được ghi trong Hiến chương ASEAN. Còn các nước lớn thừa nhận vai trò trung tâm của ASEAN chủ yếu là nhằm tìm kiếm một công cụ, phương tiện tập hợp lực lượng, lôi kéo ASEAN về phía mình để thực hiện mục tiêu chiến lược giành ưu thế trong cạnh tranh địa chính trị tại khu vực. Trong bối cảnh như vậy, ASEAN khó có thể đưa ra luật chơi mới hay điều chỉnh luật chơi sẵn có mà các bên liên quan chấp nhận và thực hiện.

Kịch bản thứ ba, vai trò trung tâm của ASEAN bị suy yếu. Điều này có thể diễn ra nếu như ASEAN không củng cố sự đoàn kết nội khối. Trong tiến trình phát triển của ASEAN, sự đồng thuận hay nguyên tắc đồng thuận là sợi chỉ đỏ xuyên suốt, giúp ASEAN tồn tại và từng bước khẳng định vị thế trên trường quốc tế. Do nhiều tác nhân, sự đoàn kết trong ASEAN cũng có nhiều vấn đề, nhất là liên quan đến chính trị - an ninh như tranh chấp Biển Đông, nguồn nước sông Mekong hay tranh cãi về các di sản lịch sử...

Trong ba kịch bản trên, căn cứ vào bối cảnh quốc tế và khu vực có thể thấy kịch bản thứ nhất là khả dĩ và thực tế nhất. Đây cũng là xu hướng phù hợp với đặc trưng phát triển “tiệm tiến” của ASEAN, phản ánh nỗ lực duy trì vai trò trung tâm trong bối cảnh địa chính trị - kinh tế toàn cầu và khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương đang biến động phức tạp.

Kết luận

Từ những phân tích trên, có thể rút ra một số kết luận như sau:

Thứ nhất, sự thống nhất và liên kết khu vực của 11 quốc gia Đông Nam Á và nỗ lực của ASEAN trong việc hình thành Cộng đồng ASEAN cũng như tạo dựng các khuôn khổ, cơ chế hợp đa phương, song phương với các đối tác bên ngoài, trước hết là với các nước lớn ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, là những nhân tố chính tạo nên tính trung tâm và vai trò trung tâm của ASEAN. Quá trình này diễn ra mạnh mẽ từ thập niên 90 của thế kỷ XX và được định hình từ nửa sau thập niên đầu thế kỷ XXI.

Thứ hai, vai trò trung tâm của ASEAN không chỉ bắt nguồn từ yếu tố địa lý tự nhiên, địa chính trị, kinh tế của Đông Nam Á, mà quan trọng không kém là từ nỗ lực của ASEAN trong việc tạo dựng các khuôn khổ, thể chế hợp tác đa phương, trong đó ASEAN đóng vai trò như là người khởi xướng, tạo dựng, kết nối, hội tụ và hài hòa các lợi ích an ninh và phát triển giữa các nước thành viên và giữa ASEAN với các đối tác bên ngoài, nhất là với các nước lớn.

Thứ ba, vai trò trung tâm của ASEAN trong thập niên tới vẫn tiếp tục được duy trì trong thúc đẩy hợp tác đa phương và song phương của ASEAN, nhưng chưa thể dẫn dắt hay là lực kéo chính của quá trình hợp tác, liên kết ở khu vực Ấn Độ Dương-Thái Bình Dương. ASEAN chỉ dừng lại là người kết nối các nỗ lực hợp tác, nơi tổ chức các diễn đàn đề đối thoại, tham vấn, xây dựng lòng tin, nhưng chưa thể có vai trò đưa ra các quyết sách giải quyết các mâu thuẫn, xung đột. Nguyên nhân của quá trình trên một mặt là do sự hạn chế trong mô hình phát triển cũng như thực tiễn triển khai thực hiện các cam kết của ASEAN, mặt khác do sự chi phối của môi trường quốc tế phức tạp, nhất là sự lôi kéo, phân mảng thế giới từ cạnh tranh địa chính trị giữa các nước lớn đang gia tăng.

Thứ tư, ASEAN nói chung, vai trò trung tâm của ASEAN nói riêng có vai trò quan trọng trong việc củng cố môi trường an ninh, hợp tác và phát triển, nâng cao vị thế của các nước thành viên trên trường quốc tế, trong đó có Việt Nam. Chính vì vậy, hơn lúc nào hết, Việt Nam cần chủ động hơn trong việc tìm kiếm cách thức, giải pháp nhằm củng cố sự đoàn kết nội khối, kiên trì theo đuổi Phương cách của ASEAN. Để làm được việc này, Việt Nam *trước hết* phải giữ được sự ổn định về chính trị, năng động trong phát triển kinh tế và đối ngoại, nhất là xây dựng được quan hệ tốt đẹp với các nước lớn trên nguyên tắc của ASEAN và luật pháp quốc tế cũng như lợi ích quốc gia - dân tộc, chọn chính nghĩa, không chọn bên, hòa hiếu, hòa thuận với các nước láng giềng; *hai là*, sử dụng tối đa các diễn đàn của ASEAN, cả chính thức và phi chính thức để đấu tranh bảo vệ chủ quyền biển đảo và an ninh quốc gia cũng như kết nối về kinh tế và công nghệ số; *ba là* chủ động đề ra các giải pháp mới để thúc đẩy kết nối chiến lược trong ASEAN, trước hết là kết nối tiểu vùng, từ hạ tầng cơ sở đến thể chế và người dân, trong đó có kết nối số và tăng trưởng xanh.

* Bài viết được trình bày tại Hội thảo quốc tế "Vai trò trung tâm của ASEAN trong cấu trúc khu vực Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương đang định hình" do Viện Nghiên cứu Châu Á - Thái Bình Dương và FES tại Việt Nam phối hợp tổ chức tại Ninh Bình ngày 7/11/2025.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

ASEANstats. "Exploring Intra-ASEAN Merchandise Trade Dynamics". *ASEANstats*, May 2024, <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2024/05/ASB-202405-03.pdf>, truy cập ngày 9/11/2025.

- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). “Rules of Procedure of the High Council of the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia”. *ASEAN*, Adopted 23 July 2001, Hanoi, Vietnam, <https://asean.org/rules-of-procedure-of-the-high-council-of-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia/>, truy cập ngày 9/11/2025.
- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). “The ASEAN Charter”. *ASEAN Secretariat*, Singapore, 2007, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/2007-ASEAN-Charter-1.pdf>, truy cập ngày 9/11/2025.
- Caballero-Anthony, Mely. “Understanding ASEAN’s Centrality: Bases and Prospects in an Evolving Regional Architecture”. *The Pacific Review* 27, No. 4 (2014): 563-584.
- Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 1. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia Sự thật, 2021..
- Francis Mark A. Quimba and Mark Anthony A. Barral. “ASEAN Centrality amid Increasing Global Multipolarity”. *PIDS Discussion Paper Series*, No. 2024-38. Quezon City: Philippine Institute for Development Studies (PIDS), 2024.
- Hoàng Thị Hà. “Quan điểm của ASEAN về Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương: Bình mới rượu cũ?”. *Nghiên cứu Quốc tế*, ngày 20/7/2019, <https://nghiencuuquocte.org/2019/07/20/quan-diem-cua-asean-ve-an-do-duong-thai-binh-duong/>, truy cập ngày 9/11/2025.
- Harinderan, K. “2024 Year Ahead: Green Shoots in a Fragmented World”. *Maybank Research*, December 14, 2023, <https://www.businessday.com.my/2023/12/14/2024-year-ahead-green-shoots-in-a-fragmented-world-maybank-research/>, truy cập ngày 9/11/2025.
- Trần Khánh (chủ biên). *Liên kết ASEAN trong bối cảnh toàn cầu hoá*. Hà Nội: NXB Khoa học xã hội, 2002.
- Trần Khánh và Trần Lê Minh Trang. “Vị thế của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á và vai trò của Việt Nam trong bối cảnh mới”. *Tạp chí Công sản*, 2024, https://www.tapchiconsan.org.vn/web/guest/the-gioi-van-de-su-kien/-/2018/932703/view_content, truy cập ngày 9/11/2025.
- Khaw, Guat Hooh. “The Evolution of ASEAN, 1967-1975”. In *The ASEAN Reader*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS), 1992, 38-41.
- Xuân Mai. “ASEAN lần đầu tập trận chung ở Biển Đông”. *Báo Người Lao Động*, ngày 9/6/2023, <https://nld.com.vn/thoi-su-quoc-te/asean-lan-dau-tap-tran-chung-o-bien-dong-20230609103303004.htm>, truy cập ngày 9/11/2025.
- Shintaro Hamanaka. “Understanding ASEAN Centrality: Comparative Analysis of ‘Core’ and ‘Hub’ Strategies”. *Asia & the Pacific Policy Studies*, January 12, 2025, e70006.
- Thông tấn xã Việt Nam. “Việt Nam tiếp tục khẳng định vai trò thông qua Hội nghị ASEAN 38 và 39”. *Vietnam News Agency (VNA)*, <https://vietnam.vnnet.vn/vietnamese/viet-nam-tiep-tuc-khang-dinh-vai-tro-thong-qua-hoi-nghi-asean-38-va-39/500810.html>, truy cập ngày 9/11/2025
- Võ Xuân Vinh. “Kết quả và những nỗ lực của Việt Nam trong việc đảm nhận vai trò Chủ tịch ASEAN năm 2020”. *Tạp chí Công sản*, 957 (1/2021).
- Wezeman, Siemon T. “Arms Flows to South East Asia”. *Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)*. December 2019, <https://www.sipri.org/publications/2019/research-reports/arms-flows-south-east-asia>.